

acțiuni reale. Adevărul este că în astfel de propoziții indicativul exprimă, după caz, acțiuni reale sau ireale. Astfel, în fraza *ne sim saluus si aliter scribo ac sentio*, Cic., *Att.*, XVI 13 « Să nu fiu sănătos, dacă gîndesc altfel decît scriu », acțiunea exprimată de *scribo* este evident ireală. Chiar în exemplul citat de Ronconi, *expediui ex seruitute filium si dis placet* (Plaut, *Captiui*, 454) « mi-am scăpat fiul din sclăvie, dacă vor zeii », condiționala *si dis placet* aruncă o umbră de îndoială asupra realității exprimate de principală *expediui*.

Dar în cazul *Si peccau, mi Chremes, insciens feci*, Ter., *Heaut.*, 631 « dacă ți-am greșit, dragul meu Chremes, am făcut-o fără să-mi dau seama » indicativul *peccau* exprimă o acțiune reală sau ireală: reală dacă vorbitorul a greșit, și în acest caz, vrea să-și atenueze greșeala prezentînd-o sub o formă ipotetică, sau n-a greșit, și, în acest caz, vrea să pară modest. (A se vedea și studiul nostru *Condiționalele la indicativ în greacă, latină, română*, Studii clasice, II (1960), p. 159 și urm.)

Chiar dacă nu în toate problemele de amănunt Ronconi izbuteste să convingă — și trebuie subliniat că aceste cazuri sînt destul de rare — cartea este valoroasă tocmai prin perspectiva istorică și stilistică din care privește faptele de limbă discutate. Și nu putem încheia această recenzie fără a sublinia, printre calitățile remarcabile, logica și claritatea cu care explică faimoasa *consecutio temporum* pornind de la ideea esențială pe care am formulat-o noi înșine în *Sintaxa limbii latine, după metoda istorico-stilistică*, București, 1947, anume că acordul timpurilor se face după cum se ia ca punct de plecare momentul în care se găsește vorbitorul, deci prezentul, sau un timp din altă sferă temporală — trecutul sau viitorul (p. 170) și că faimoasa *consecutio* se aplică nu numai la propozițiile subordonate, ci și la cele coordonate: « Este un principiu sintactic, căruia gramaticile școlare îi dau puțină atenție, cînd este vorba despre propoziții coordonate, în timp ce tind să-l dramatizeze în domeniul subordonării, în realitate *consecutio temporum* nu este altceva decît principiul relativității timpurilor în propoziții dependente și are aceeași latitudine ca în cele coordonate:

hortor te : facias « te îndemn : fă asta ».

timeo : ne facias « mi-e teamă : să nu faci ».

hortatus sum : faceres « te-am îndemnat : trebuia să faci ».

timebam : ne faceres « mă temeam : nu trebuia să faci » (p. 171).

Schema indică, în același timp, efortul autorului de a arăta cum dependentele au fost, la început, paratactice. Acest efort constituie, de asemenea, un mare merit al lucrării.

N. I. Barbu

HERMANN GÄHWILER, *Das lateinische Suffix -ensis*. Diss. Zurich, 1962, 89 p.

Lucrarea a fost alcătuită la îndemnul și sub conducerea profesorului Manu Leumann și s-a sprijinit îndeosebi pe materialele adunate la *Thesaurus linguae Latinae* din München. Autorul a urmărit faptele în dezvoltarea lor (diacronic, dar și sincron) și a constatat că sufixul *-ensis* a apărut mai întîi în nume de locuri, în jurul Romei, începînd din secolul al III-lea î.e.n., apoi s-a răspîndit treptat și s-a generalizat: în secolul următor era frecvent în nume de popoare, apoi s-a extins în tot imperiul și a depășit sfera numelor proprii, îmbrățișînd și apelativele: *castrensis, circensis, forensis, hortensis, praetensis, uallensis* etc. Cu vremea

a pătruns în terminologia militară în cuvinte ca *calcariensis* « care lucrează într-o vărărie » (de la *calcaria*), *canabensis* « care locuiește în barăci » (de la *canabae*), *comitatensis* « care însoțește » (de la *comitatus* « însoțire, escortă »), *fabricensis* « care lucrează într-un atelier », *ripensis* și *ripariensis* « care păzește granița » (de la *ripa* și un presupus **riparia* « limită, hotar pe malul unei ape »). Unele adjective în *-ensis* arată îndeletnicirea sau locul unde muncește cineva: *atriensis* (*atrium*), *amanuensis* « stenograf » (de la *a manu*), *commentariensis* « referent » (de la *a commentariis*), *libellensis* « contabil » (de la *a libellis*), *catabolensis* « magazioner » (de la *catabulum* « depozit, magazin »), *thesaurensis* « trezorer » (de la *thesaurus*).

Originea sufixului *-ensis* nu poate fi explicată prin indo-europeană și nici prin influență osco-umbriană. În consecință autorul adoptă părerea profesorului său Manu Leumann și presupune că *-ensis* ar fi pornit din etruscă. Într-adevăr, știm că din etruscă a intrat sigur în limba latină cuvântul *atrium*, care putea avea acolo un derivat corespunzător latinescului *atriensis*. Totuși etruscologii n-au reușit încă să dea de urmele acestui sufix în etruscă. Teoretic, presupunerea n-ar avea nimic împotrivă, deoarece etruscii s-au bucurat vreme îndelungată de un prestigiu imens și au influențat pe latini în multe privințe. Totuși trebuie să avem în vedere că o înfrîurire străină în domeniul morfologiei se desfășoară foarte încet, abia după o conviețuire stăruitoare și masivă, și după ce se împrumută în prealabil un mare număr de cuvinte. Argumentul a *silentio*, că nu există în latină derivate în *-ensis* înainte de secolul al III-lea î.e.n., nu convinge, deoarece și documentele scrise care ni s-au păstrat sint extrem de rare.

Autorul are merite în munca de analiză a faptelor discutate. Presupusul **riparia* « țărniș, rîu » era fără îndoială popular încă din secolul al III-lea: cuvântul a stăruit în fr. *rivière* și a dat naștere derivatului *ripariola*, păstrat în sudul Franței (*ribeirou*, *ribeirolo*) și în Spania (*reviruelo*), v. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1935, nr.7329. Derivatul *calbiensis* (CIL, VI, 710: *Soli sanctissimo sacrum / Ti Claudius Felix et... / uotum soluerunt libens merito / calbienses de coh. III*) se explică mai ușor prin *horrea Galbae* (deci *galbiensis* « care păzește hambarele lui Galba »), decît prin *calbeus* « brățară ».

H. Mihăescu

Inscriptions in the Minoan Linear Script of Class A. Edited by W. C. Brice, M.A., from the Notes of Sir Arthur Evans and Sir Sohn Myres. Oxford, University Press, The Society of Antiquaries, 1961, XII 41 (34–41 nenumerotate) p. + 31 duble planșe + Vocabular (23 p. nenumerotate), în -4°.

Salutăm apariția — în condițiuni tehnice excepționale — a acestui *Corpus* al inscripțiilor în linearul A cunoscute pînă în 1961.

Deși autorul, W. C. Brice, spune în titlul lucrării, cu modestie, că publicația este făcută după notele lui A. Evans și S. Myres, meritul său personal este mult mai mare decît acela de a fi ordonat aceste note.

În 41 pagini introductive, Brice dă toate informațiile necesare despre textele care urmează, pentru întrebuintărea lor adecvată.

Regretăm că unele opere mai recente despre linearul A nu sînt menționate, ca, spre exemplu, admirabila lucrare a lui Emilio Peruzzi, *Le Iscrizioni minoiche*, Firenze, 1960: acest lucru se explică prin faptul că lucrări mai recente de 1958 nu se găsesc menționate în publicația pe care o recenzăm.